

● کاریکاتور و چهره پردازی

● نوشته: آدکینز ریچاردسون
ترجمه: محمدجعفر صباغی خسروی

چرا سخن را از کاریکاتور آغاز کردیم؟ و چرا بحث را با معرفی هنر کمیک و یا توصیف ابزار و تکنیکهای ساخت کارتون شروع نکردیم. سئوالات فوق، پرسشهای معقول و پیشنهادی قابل قبولی است اما برای ما دلایل خوبی وجود دارد تا کار را از جایی آغاز کنیم که توماس ناست (تصویر شماره ۱) از آن نتیجه گرفت. گرچه ما بر آن عقیده‌ایم که کاریکاتور رشتی تخصصی در هنرهای ترسیمی است اما به جرأت می‌توانیم بگوییم که کاریکاتور، اساس و شالوده هر کار تونی است. گزافه نیست ابزار داریم که عقاید و داستانهای رایج در میان انسانها نقش مهمی را در رشد این هنر ایفا کرده‌اند. بدینسان است که تباینی ملودراماتیک بین پرنس والیان و هوریت برجنس (تصویر ۲) بوجود می‌آید که بیعتی است با سرچشمه‌های طعنه‌آمیز قرون وسطی.

غالباً مستبدیان با کوچکترین قصوری در استفاده از ویایل هنرمندان، شکستی را در خود احساس می‌کنند که آنان را مایوس و ناامید می‌کند. برای امتناع از این امر است که مراکز آموزش هنر، برنامه‌های آموزشی خود را با دوره‌های رنگ و روغن و قلمزنی آغاز نمی‌کنند. کلاسه‌های مقدماتی عموماً با کاغذ و مداد زغال و مداد رنگی تدریس می‌گردند و ما نیز در جهت تأیید این روش، کار خود را با کاغذ و مداد آغاز می‌کنیم.

● وسایل شروع کار

کاغذهای تایپ صاف و هموار می‌توانند بعنوان اولین وسیله مطلوب تمرین مورد استفاده قرار گیرند. برای رسم نیز تنها نیازمند سه مداد هستید. مدادهای طراحی براساس سختی یا نرمی آنها درجه‌بندی می‌شوند. این درجه‌بندی، مقیاسی است استاندارد که در سراسر جهان در زمان تولید رعایت می‌شود. اصولاً مدادهایی که بر روی آنها حرف «H» دیده می‌شود از گرافیت سخت‌تری نسبت به مدادهایی که حرف «B» بر روی آنها چاپ شده است برخوردارند. تخصیص عدد در کنار حرف نیز مرسوم است. این اعداد به نسبت کوچکی و بزرگی خود مشخص‌کننده سخت‌تر یا نرم‌تر بودن مداد می‌باشند. عدد بزرگتر سخت‌تر (H تا 5H) یا نرم‌تر (6B تا 6H) حد واسط این مدادها با حروف «HB» معرفی شده است. در حال حاضر یک مداد HB، یک مداد 2B و یک مداد 4B نیاز شما را رفع خواهد کرد. حتی می‌توانید کار خود را محدود به استفاده از مداد 2B کنید اما بیشتر افراد در اختیار داشتن مدادهایی با تنوع عددی بیشتر را ترجیح می‌دهند. بد نیست یک مداد پاک‌کن نیز در کنار خود داشته باشید تا در مواقع لازم قسمتهای اضافی را حذف سازید. برای کسب نتیجه بهتر مواردی نیز وجود دارد که بهتر است به آنها توجه کنید. از مهمترین آنها می‌توان به نور محیط کارتان اشاره کرد.

انتخاب نور مناسب، زاویه تابش و شدت آن رابطه مستقیمی با کیفیت کارتان دارد و دیگر آنکه اگر روی میز کار می‌کنید می‌بایستی ارتفاع میزتان از سطح زمین، مناسب با کارتان باشد چرا که کم یا زیاد شدن آن باعث بروز ناراحتی ستون فقرات، گردن و خستگی می‌شود البته وجود میز ضرورت چندانی نیز ندارد.

و حالا یک مورد بسیار مهم در ادامه این مقاله نمونه‌هایی را ارائه کردیم تا هرچه بیشتر و بهتر بتوانیم مقاصد خود را به شما انتقال دهیم. در تمرینات خود سعی نکنید از الگوها تقلید کنید. چرا که این عمل مانع بسیار مهمی در جهت رشد شما در این زمینه است. بدلالی که در آینده به آنها اشاره خواهد شد در اکثر نمونه‌ها از مرکب استفاده شده است نه از مداد. در دوره‌های آتی بیشتر با مرکب سروکار خواهیم داشت اما تا آن زمان شما تنها با تناسبات، خطوط و شکل اشیاء در ارتباط خواهید بود.

● مقیاسهای صورت

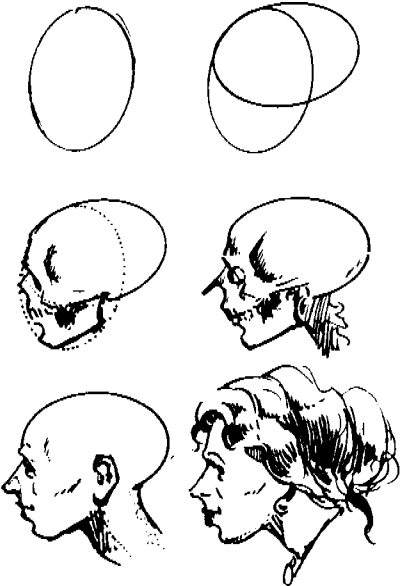
کاریکاتور اساساً بیان اغراق‌آمیزی از شخصیت افراد است که بیشتر محدود به چهره می‌شود. در آغاز ما کار خود را منحصر به چهره کرده و زمان انحراف از فرم طبیعی آنرا نیز توصیف خواهیم کرد. در طراحی، روشهای مختلفی جهت رسم طبیعی سر وجود دارد. تمامی این روشها براساس ارتباط معدل حجمی جمجمه انسان پایریزی می‌شود. ارتباطی که آنچنان بین

● تخطی از تناسب‌بندی‌های معمول می‌تواند معرف انواع گوناگونی از کاریکاتور باشد.
● بسیاری از کارتونیست‌ها خطوط نقاشی‌های خود را خارج از مقیاس‌های موجود رسم می‌کنند.

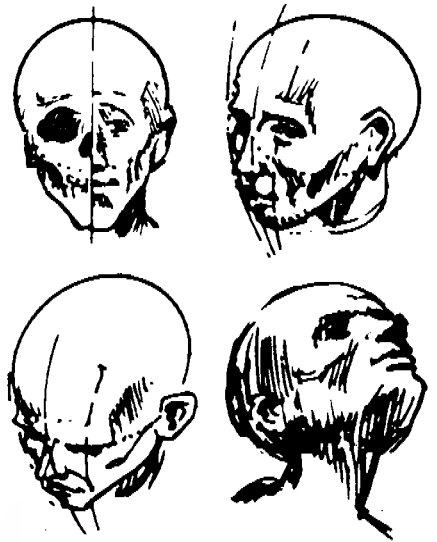
"CONTENTMENT IS A GIFT BEYOND PRICE. AGAIN I FEEL YOUR FUTURE, TOO BAD! FOR AGAIN I SEE ADVENTURE, WEALTH, MUCH TORMOYL, BUT NOTHING OF ANY CONTENTMENT." AND HOBBIT GRINLES GLEEFULLY.

تصویر ۲

تصویر ۳

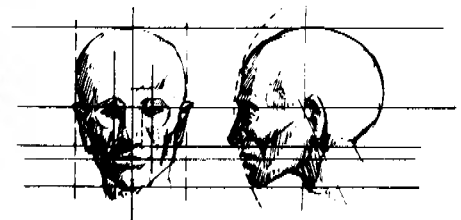
گونه‌های مختلف انسانی تفاوتی ندارد. یقیناً جمجمه انسانها از نظر بزرگی با یکدیگر اختلاف دارد ولی وقتی تمامی قواعد رسم، رعایت شده و طراحی انجام گیرد، اختلاف چندانی بین آنها احساس نمی‌شود. در تصویر (۳) روند طراحی یک سر را ملاحظه می‌کنید. کار را با یک بیضی شروع کردیم. این بیضی تقریباً شکلی کامل و عمودی است. طبیعتاً برای شکل‌دهی طرح آزادانه و دور از هرگونه قیدوبندی عمل کردیم و تنها درجایی که وضوح کار نقشی اساسی دارد از پرگار و دیگر وسایل طراحی استفاده کردیم. پس از کشیدن بیضی نخست بیضی دیگری را رسم کردیم تا بدین ترتیب بتوانیم برآمدگی جمجمه را نشان دهیم. تصویر حاصله، شکل ابتدایی و اصلی یک جمجمه محسوب می‌شود. توجه داشته باشید که قسمت فوقانی جمجمه وسیعتر از قسمتهای دیگر جمجمه می‌باشد. در حقیقت چهره بخش کوچکتری را نسبت به قسمت بالایی جمجمه، بخود اختصاص می‌دهد. طراحی سر انسان، بصورت تدریجی یعنی از جمجمه تا سر کامل، کاری است آکادمیک که ممکن است با دیدن آن اظهار دارید که این سر می‌تواند معرف هر دو جنس انسانی باشد. چنانچه به تصویرها توجه کنید دقیقاً این موضوع مورد تأیید شما نیز قرار خواهد گرفت. چنانچه سر را از روبرو و یا از پشت ترسیم کنید، بیضی به دایره تغییر پیدا خواهد کرد. در

تصویر ۴

نمای سه رخ، بیضی کمی چاقتر از نمای بیضی کشیده می‌شود. سطح کروی جمجمه هنگامی که ناظر از بالا به آن نگاه می‌کند برجستتر از زمانی بنظر خواهد رسید که ناظر از پایین به آن نگاه می‌کند. اساس مقیاس‌بندی یک سر کامل در تصویر (۴) ارائه شده است. در سالتین، خط تشکیل دهنده چشمها تقریباً از وسط صورت می‌گذرد. عده‌ای خط مذکور را محل قرارگیری پلکهای بالایی قرار می‌دهند و گروهی مردیک چشم را بر روی آن قرار می‌دهند. اما آنچه که مسلم است، مقداری از چشم در فضای مابین خط مذکور و چانه قرار می‌گیرد. این مقیاس بدون در نظر گرفتن مو، سر و ریش تعیین می‌شود. بدین ترتیب، گوش در نمای نیمرخ پشت خطی عمودی قرار می‌گیرد که سر را به دو بخش مساوی تقسیم می‌کند. این ارتباط در خطی که از گردن و ستون فقرات می‌گذرد نیز صادق است. گوش در نمای تمام رخ در فضای بین چشمها و خطی بموازات خط چشمها که از نوک بینی می‌گذرد، قرار می‌گیرد. اگرچه طول بینی و موقعیت لبها بطور قابل توجهی در افراد متفاوت است. با این وجود مقیاسهای ارائه شده در تصویر (۵) معدلی است که برای تمامی افراد می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

در نمای تمام رخ، عرض ترکیبات چهره همواره مقداری است ثابت. بعنوان مثال، چشمها در یک طرح تمام رخ، دارای طول یکسانی

تصویر ۵

تصویر ۸

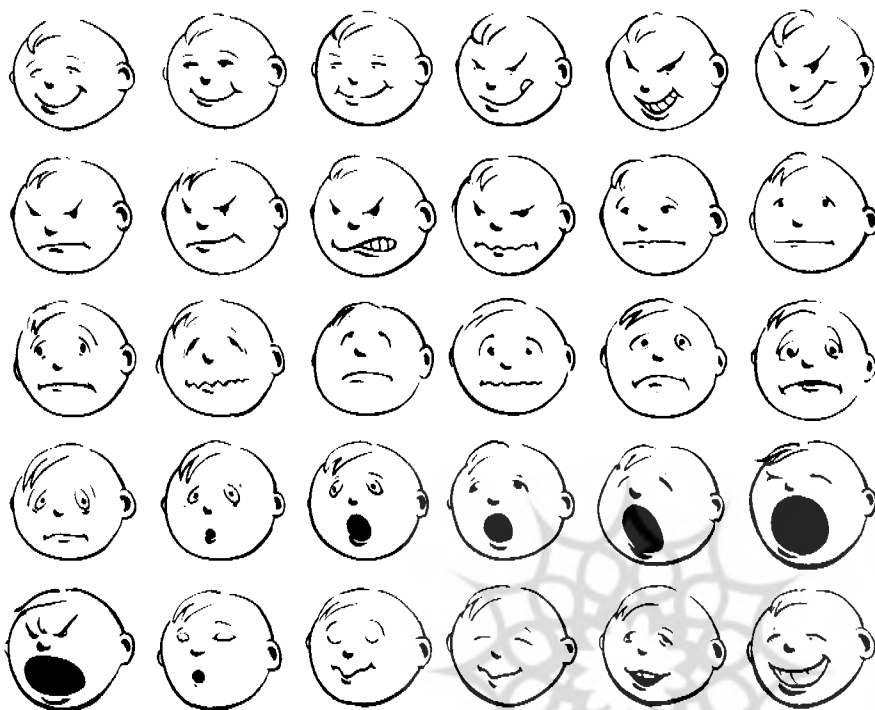

تصویر ۷

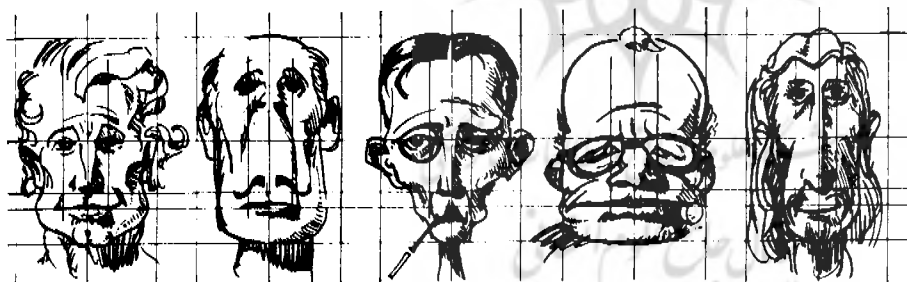

تصویر ۶

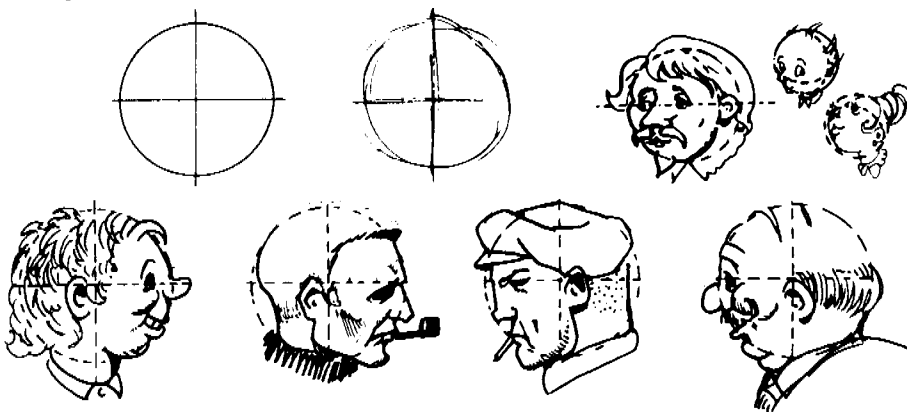
هستند. گوشه چشمها در نقطه‌ای قرار می‌گیرد که خطی فرضی از کنار دهان جدا شده، از سوراخ بینی گذشته و به کنار چشم می‌رسد. این خطوط در چهره تمام رخ و نیم‌رخ دقیقاً همسان است. با این تفاوت که در حالت دوم، خطوط، منحنی‌اند و نه مستقیم. توجه داشته باشید که خط نقطه‌چین در حالی که از میان بینی می‌گذرد، پیشانی، لبها و چانه را به یکدیگر وصل می‌کند. ممکن است افرادی را دیده باشید که به هنگام ترسیم یک چهره نیم‌رخ، خط منحنی را خطی صاف و مستقیم رسم کرده باشند که نتیجه این عمل، تصویری بدریخت و موحش از آب درمی‌آید که طرحی پسندیده نیست! برای امتحان هم که شده، سعی کنید عکس شخصیت‌هایی را که در روزنامه‌ها و یا مجلات می‌بینید، در نظر گرفته و خطوط مذکور را بر روی آنها پیاده کنید. خواهید دید در نیم‌رخ خط عمودی، خطی منحنی خواهد بود و نه مستقیم. برای کسب تجربه و آشنایی بیشتر با موارد ذکر شده چندسرس را رسم کنید و مطمئن باشید در صورت خطا هیچ اتفاقی نخواهد افتاد. آزادانه و به نرمی کار را شروع کنید. سعی کنید اثر مدادها به نرمی بر روی کاغذ پیاده شود و بر روی کاغذ، گودرفتنی ایجاد نشود. برای رسم بیضی مداد را آزادانه در دست بگیرید. درست همانگونه که می‌خواهید اسمتان را بنویسید. آنگاه قسمت نرم زیرین میخ دستتان را از کاغذ جدا کرده و به نرمی و تداوم مداد را در مسیری بیضوی حرکت دهید. این کار را آنقدر ادامه دهید تا اندازه مطلوب بدست آید. چنانچه بیضی کمی چاق از آب درآمد، عمل رسم را بهمان صورت ادامه دهید. باین تفاوت که کمی از قطر کوچک بیضی باید بکاهید. در صورت کمرنگ بودن خطوط، می‌توانید کمی به فشار دستتان اضافه کنید تا رنگ مناسب ایجاد شود. البته بیضی رسم شده، آنطور که در تصویر (۶) دیده می‌شود، شکل تمیزی نخواهد داشت. این کاملاً صحیح است. اما شما بهیچوجه نباید خطوط اضافه را پاک کنید، خط مورد نظرتان را انتخاب کنید و مابقی را نادیده بگیرید. این روش، روشی است هنری که تمامی طراحان آنرا رعایت می‌کنند. در تصویر (۷) طرحی را مشاهده می‌کنید. میکال آنز بعنوان طرح پیشنهادی برای سقف کلیسای سیستین کشیده است. درحاشیه چپ و پایین تصویر اتودهای اولیه نقاش دیده می‌شود و در این اتودها اشتباهات فراوانی داشته است. مسلماً و تحقیقاً میکال آنز یکی از بزرگترین نقاشان عصر خود بوده، وی حتی با داشتن تبحر فراوان در هنر نقاشی، اشتباهات فراوانی را در طرحهای اولیه خود مرتکب می‌شده، اما هیچگاه آنها را پاک و تصحیح نمی‌کرده است. آیا شما خود را بهتر از میکال آنز می‌دانید؟ پس نگران نباشید و اجازه دهید خطاهایتان نقطه توجه شما باشد.

تصویر ۹

تصویر ۱۰

تصویر ۱۱

بسیار خوب، اگر موافق باشید، کار را با هم شروع کنیم. ابتدا خطوط جمجمه را کم رنگ رسم کنید و سپس با استفاده از مدادهای 2B و 4B خطوط اصلی را با وضوح بیشتری بر روی طرح جمجمه بکشید. بعنوان تمرین حداقل ۱۲ چهره رسم کنید، نیمی تمام رخ و نیمی نیم رخ. خیلی زود در خواهید یافت که با رسم هر چهره، راحت تر و بهتر عمل می کنید. غالباً افراد راست دست همسلیقه بوده و نیم رخ چپ را بعنوان طرح خود انتخاب می کنند و بالعکس، چپ دستها، به نیم رخ راست تمایل بیشتری نشان می دهند. از جهت رعایت ارتباط مقیاسهای ذکر شده جهت طراحی چهره، تأکید بسیار داریم. چرا که کاملاً آشکار است کوچکترین تغییری در آنها، اثرات مشخصی را ایجاد خواهد کرد. در تصویر (A) طرح نیم رخ ۶ زن را ملاحظه می کنید. الگویی اصلی در میان این شش چهره، اولین نیم رخ از سمت چپ بوده که توانستیم با امتداد بعضی از خطوط و یا کاهش آنها، ۵ نوع متفاوت را ایجاد کنیم. هریک از این چهره ها معرف شخصیتی خاصند. امتداد خط لب، پیچ و تاب خوردن موها و نهایتاً چشمهای درشت و از حدقه درآمده شخصیتهای یک زن مضحک، یک زن اخمو، یک زن خانهدار، یک عجوزه جادوگر و بالاخره، یک زن ساده لوح را نمایان ساخته است.

حال یک طرح طبیعی چهره را رسم کنید و سعی کنید با بهره گیری از ذوق و سلیقه خود صورتگهایی از آن بوجود آورید. نیازی نیست که خود را در تشابه سازی آنها محدود کنید. هر چند که پسندیده تر است که با هم تفاوتی داشته باشند. بعنوان مثال، بینی ها می تواند، گرد و یا رو به بالا باشد، چشمها پایین تر از خط مقیاس رسم شود چانه بلندتر باشد و غیره. با کسب تجربه بیشتر خواهید دید وقتی با تناسبا، بیشتر کار کنید براحتی می توانید حالت های مختلفی از چهره را به روی کاغذ بیاورید. در تصویر (۹) سری کاملی از یک چهره را می بینید که هریک بوضوح شخصیت روحی شخص را بازگو می کند.

تخطی از تناسب بندیهای معمول، انواع گوناگونی از کاریکاتور را معرفی می کند که گروهی از آنها در تصویر (۱۰) دیده می شوند. چهره اول، دارای آرامش اغراق آمیزی است. دهان عریض تر از مرکز چشمها و فک جلو آمده ترسیم شده است. در چهره های بعدی، تخطی از اصول بسیار فاحش تر است. چشم و بینی بالا رفته (چهره دوم)، فک و گونه هم کشیده (چهره سوم)، چشمهای پایین افتاده و دهان بزرگ (چهره چهارم) و بالاخره چشمهای بالا رفته، دهان پایین آمده، با یک بینی بسیار بلند (چهره پنجم) نتایج تغییرات کاملاً هویدا است.

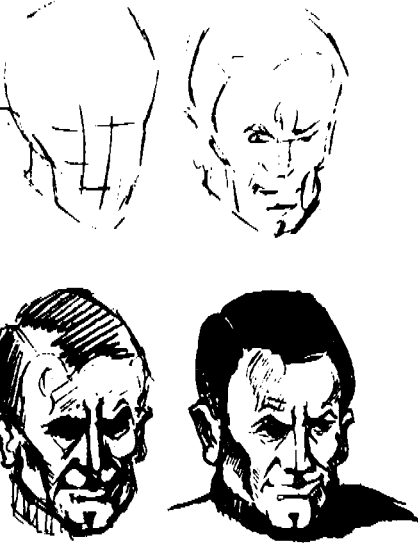
در تمرینات خود سعی کنید از این گونه ابتکارات داشته باشید. در تصویر (۱۱) دایره های را می بینید که اقطار آن، شکل را به چهار قسمت تقسیم کرده است. این دایره به وسیله یک پرگار

کشیده شده است. دایره دستی (دایره دوم) تحقیقاً نمی تواند کاملاً گرد باشد و کج و معوج از آب درمی آید. در داخل دایره که حدود یک چهره را تشکیل می دهد، چشمها می توانند نزدیک و یا روی خط افقی واقع شوند و گوشها نیز در پشت خط عمودی کشیده شوند. اما بسیاری از هنرمندان استفاده از روش جدول بندی را ترجیح می دهند. با بهره گیری از این روش می توان درست مانند روش دایره، کلیه حالت های تمام رخ، سه رخ، و نیم رخ را طراحی کرد (تصویر ۱۲). اما اکثر قریب به اتفاق هنرمندان، روش دایره را ترجیح می دهند چرا که اعتقاد دارند، روش دایره اصولی تر بوده و در ضمن، آنها را سریعتر به موفقیت می رساند.

بسیاری از کاریکاتوریستها در ابتدای خلق یک اثر، خطوط نقاشی خود را بدون استفاده از مقیاس بندی های معمول رسم می کنند. آنها از یک روش ذهنی برای ارتباط دادن تناسبا بهره می برند که این روش، حاصل سالها کار و فعالیت آنهاست. همانطور که در تصویر (۱۳) ملاحظه می کنید با بهره گیری از این روش کاریکاتور «گری گرانت» هنرپیشه سینما را کشیدام. در طرح مذکور از بیضی ها خبری نیست. در این کاریکاتور خطوط چشمها، بینی و دهان را آزادانه رسم کردام. پایمیزی و طرح اولیه کاریکاتور را با مداد انجام دادام و آنرا با مرکب به انجام رساندام. تمرینات شما برای طراحی یک چهره تنها می بایست تا مرحله سوم (طرح مدادی) پیش برود. برای حصول نتیجه ای رضایت بخش در طراحی با مداد بهتر است همیشه نوک مدادتان تیز باشد.

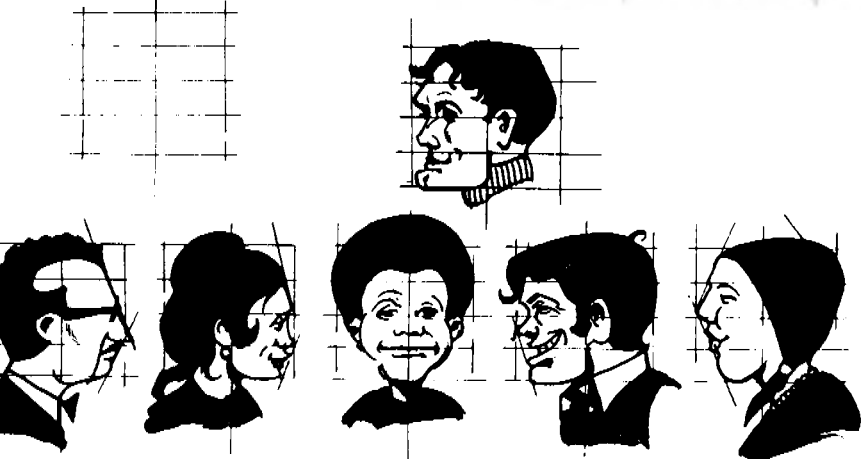

● **گرافه نیست که ابراز داریم فولکلور، نقش مهمی را در رشد و تکوین هنر کاریکاتور ایفا کرده است.**
● **گاریکاتور، بیان اغراق آمیزی از شخصیت افراد است که بیشتر بر ارائه چگونگی چهره متمرکز می شود.**

تصویر ۱۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

تصویر ۱۲